

маційної складової, навіть без участі людини (взаємний вплив інформаційних полів тощо). Інформаційне насильство є складовою будь-якого насильства, існує в живих і неживих системах, має біологічне, фізичне коріння. Проте, з іншого боку, відбувається інверсія, оборотність. В інформаційному суспільстві змінюється лише специфіка, способи здійснення інформаційного насильства.

Зазначені властивості не існують опосередковано, ізольовано, а утворюють систему, перебувають в діалектичній єдності. Речовинні й енергетичні компоненти інформаційних мереж, попри зростаючу соціальну обумовленість, не зникають.

Інформаційне насильство в широкому сенсі, що припускає існування інформації в будь-яких соціальних системах – це не силовий впорядкований вплив на об'єкти, який має антисоціальний або антисобовий характер. Інформаційне насильство у вузькому сенсі – не силовий вплив (дія) на ментальну сферу, що суперечить закономірному перебігові подій.

З іншого боку, інформаційне суспільство – це доцільно організована відповідь людства на виклик сучасної епохи. Головна мета – докласти всіх можливих зусиль для утвердження на планеті інформаційного суспільства як умови, абсолютно необхідної для продовження історії, як нового її етапу [7, с. 58].

Інформаційному суспільству потрібна інша адекватна форма демократії. Розуміння демократії як влади більшості повинно бути доповнене необхідністю захисту меншини, і особливо окремої людини від інформаційного насильства. Маніпулювання свідомістю людей, вторгнення в їх психіку, внутрішній світ стає одним з основних важелів. Оскільки інформація є одним з головних ресурсів і серйозною зброєю, свобода слова може бути не тільки правом людини, але й зброєю проти людини. Необхідно є переосмислити поняття свободи слова, зокрема, того, як з даним поняттям співвідносяться принципи інформаційної безпеки. Потрібна чітка ієрархія інформаційних цінностей.

Список використаних джерел

1. Свириденко Д. Б. Феномен віртуальної реальності як інституціональний чинник інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / Д. Б. Свириденко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nzkit/2010_7/11.pdf. – Назва з екрану.
2. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу [Текст] / В. О. Татенко. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.
3. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества [Текст] / Г. Маркузе; пер. с англ., послесл., примеч. А. А. Юдина; сост., предисл. В. Ю. Кузнецова. – М.: ООО Издательство АСТ, 2002. – 526 с.
4. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество [Текст] / П. Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
5. Печчеи А. Человеческие качества [Текст] / А. Печчеи. – М.: Издательство «Прогресс», 1980. – 312 с.
6. Сашук Г. М. Політична культура інформаційного суспільства. – К.: ТОВ Вадекс, 2001. – 328 с.
7. Маруховський О. О. Інформаційне суспільство: теоретико-концептуальні засади [Текст] / О. О. Маруховський. – К.: Університет економіки та права «КРОК», 2007. – 136 с.

References

1. Svyrydenko D. B. Fenomen virtual'noi' real'nosti jak istytsional'nyj chynnyk informacijnogo suspil'stva [Elektronnyj resurs] / D. B. Svyrydenko. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nzkit/2010_7/11.pdf. – Nazva z ekranu.
2. Tatenko V. O. Social'na psihologija vplyvu [Tekst] / V. O. Tatenko. – K.: Milenium, 2008. – 216 s.
3. Markuze G. Jeros i civilizacija. Odnomernyj chelovek: Issledovanie ideologii razvitoogo industrial'nogo obshhestva [Tekst] /

G. Markuze; per. s angl., poslesl., primech. A. A. Judina; sost., predisl. V. Ju. Kuznecova. – M.: ООО Издательство АСТ, 2002. – 526 s.

4. Sorokin P. Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo [Tekst] / P. Sorokin. – M.: Politizdat, 1992. – 543 s.

5. Pechchei A. Chelovecheskie kachestva [Tekst] / A. Pechchei. – M.: Izdatel'stvo «Progress», 1980. – 312 s.

6. Sashuk G. M. Politychna kul'tura informacijnogo suspil'stva. – K.: TOV Vadeks, 2001. – 328 s.

7. Maruhovs'kyj O. O. Informacijne suspil'stvo: teoretyko-konceptual'ni zasady [Tekst] / O. O. Maruhovs'kyj. – K.: Universytet ekonomiky ta prava «KROK», 2007. – 136 s.

Saschuk G. M., Doctor of Political Sciences, Professor at the Institute of Journalism of the Kiev National University named after Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), kingann76@mail.ru

News of violence in modern society

It has been demonstrated that the emergence of the information space leads to arranged not only to divide the space, but also control and manage them. For this and used the so-called information warfare: the means of destruction, mutilation or theft of information; means to overcome protection systems; means of limiting access of legitimate users; disorganization of the work of technical equipment, computer systems. With the help of the media can be with unprecedented skill to create a curtain of deception and illusion, so that no one will be able to distinguish truth from lies, reality from the fake. The article describes the typical characteristics and basic forms of information violence and the modern globalized society.

Keywords: information space, information culture, political manipulation, psychological impact, information violence.

Сащук Г. М., доктор политических наук, профессор, Институт журналистики Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), kingann76@mail.ru

Информационное насилие в современном обществе

Продемонстрировано, что появление информационного пространства приводит к появлению расположенных не только поделить это пространство, а и контролировать и управлять им. Для этого и используется так называемое информационное оружие: средства уничтожения, искажения или разворовывания информации; средства преодоления систем защиты; средства ограничения допуска законных пользователей; дезорганизация работы технических средств компьютерных систем. С помощью СМИ можно с невиданным мастерством создавать занавес обмана и иллюзии, так, что никто не сможет отличить истину от вранья, реальность от подделки. В статье раскрываются характерные свойства и основные формы информационного насилия в современном глобализованном обществе.

Ключевые слова: информационное пространство, информационная культура, политические манипуляции, психологическое влияние, информационное насилие.

* * *

УДК 32.304.4:019.51

Угрин Л. Я., кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії політичної науки, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), uhryn_l@ukr.net

ІДЕНТИЧНІСТЬ І БЕЗПЕКА: ПРОБЛЕМИ СПІВІДНОШЕННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНСТРУКТИВІЗМУ

Проаналізовано теоретичні аспекти взаємодії колективної ідентичності і безпеки суспільства й держави. На основі методологічних засад соціального конструктивізму, зокрема теорії сек'юритизації, з'ясовано, що ідентичність є не лише чинником безпеки, а й окремим об'єктом її загрози. Безпека інтерпретується як соціальний процес, в межах якого ідентичність представляється екзистенційною проблемою і розглядається як загроза. Визначено основні аспекти взаємозв'язку безпеки та ідентичності: ідентичність опосередковує формування і сприйняття образів небезпек і відповідно образів Чужого; ідентичність є ментальним маркером уявлень про територіальні межі спільноти через сукупність дискурсів, символів й образів, які репрезентують Своє; ідентичність опосередковує формування уявлень про інструменти реалізації безпекових стратегій і загалом їхню ціну для суспільства та ін.

Ключові слова: колективна ідентичність, безпека, загрози, ризики, соціальний конструктивізм, Копенгагенська школа, сек'юритизація.

Безпека та ідентичність – важливі потреби будь-якого суб'єкта – людини, суспільства, держави і т.п. У найширшому розумінні поняття безпеки інтерпретується

у науковій літературі як відсутність загроз і ризиків базовим принципам функціонування суспільства, його цінностям, є основою розвитку політичної спільноти. Тому безпека – це також здатність спільноти зберігати свої основні риси в умовах, які постійно змінюються. Така інтерпретація безпеки в глобалізованому середовищі, що універсалізує й уніфікує суспільно-політичні процеси, стиль життя людей, актуалізує значення колективної (передовсім макрополітичної) ідентичності як необхідної соціокультурної основи інтеграції й консолідації сучасних суспільств і держав. Здатність до консолідації надає макрополітичній ідентичності особливої ваги у розвитку держав і дозволяє розглядати її вагомим чинником забезпечення безпеки спільнот і держав від внутрішніх і зовнішніх загроз. Дж. Бертон стверджував, що загроза ідентичності сприймається індивідом або групою як одна з основних, і визначив потребу в ідентичності (приналежності до групи) і потребу в безпеці (відчутті захищеності) двома базовими потребами суб'єкта. Інші потреби вчений розглядає як потреби другого рівня, тобто похідні від ідентичності та безпеки [4, р. 42]. На соціокультурних чинниках безпеки також акцентує Д. Болдун, інтерпретуючи її як «низьку вірогідність нанесення шкоди сформованим цінностям» [2, р. 13]. В такому сенсі безпека сприймається метою політичної діяльності, спрямованої на збереження значимих цінностей, які репрезентують ідентичність суспільства і держави.

У кінці 90-х рр. ХХ ст. у дослідженнях безпеки були поставлені під сумнів традиційні «вузькі» її інтерпретації, засновані на реалістській епістемології з акцентом на об'єктивних, матеріалізованих загрозах (втрата території, суверенітету економічні збитки і т.п.), відповідь на які пов'язувалась виключно зі сферою політичної діяльності держави і міждержавних інститутів, що нерідко створювало умови ігнорування інтересів суспільства, соціальних груп, індивідів, які не завжди співпадали з державними, тобто з інтересами і баченням безпеки політичною елітою й істелішментом. Соціальний прогрес, наукові й технологічні революції, глобалізація не усунули традиційних загроз, а навпаки – постійно розширюють спектр небезпек і ризиків, відповідати на які самотужки більшість держав не мають ресурсів. З. Бауман характеризує цей стан як «комплексний дискомфорт, який разом з відсутністю безпеки включає невпевність і незахищеність» [1, с. 49–50]. Непевність, зазначає філософ, стосується не лише «фізичного тіла особи, а й його продовжень – власності, соціального оточення, спільноти» [1, с. 173]. Тому попри збереження зовнішніх загроз (напр. військової агресії), пріоритетними для сучасних суспільств стали внутрішні (дезінтеграція, економічні кризи, бідність, екологія і т.п.) і транснаціональні (тероризм, неконтрольована міграція, наркотрафік і т.п.). Їхне сприйняття і пошук безпекових стратегій детермінуються не стільки матеріальними чинниками (напр. військовою потугою), а передовсім – суперечливими процесами усвідомлення суспільством себе як колективного Ми і учасника світової спільноти.

Українське суспільство, так само як інші, що перебувають у процесі системних суспільно-політичних трансформацій, додатково потерпає від неефективності й невизначеності їх результатів, зовнішньої агресії, і найголовніше – кризи ідентичності, що є невід'ємною

ознакою перехідного періоду. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів до вивчення безпекових проблем, які в минулому засновувались на визначенні об'єктивних загроз (воєнних, економічних) та інтерпретували безпеку як стан, ігноруючи динамічність змін сучасних соціально-політичних і міжнародних контекстів її реалізації, звужуючи сукупність чинників і критеріїв. Включення ідентичності в дискурс політики безпеки дозволяє розширити її інтерпретацію, є свідченням посилення ролі суб'єктивних чинників і механізмів усвідомлення загроз. Формування та реалізація безпекових стратегій також є потужним механізмом конструювання макрополітичної ідентичності.

Отже, метою статті є теоретичне осмислення взаємозв'язку ідентичності та безпеки в контексті постпозитивістських підходів, зокрема методології соціального конструктивізму, яка дає змогу реконструювати важливі для політичної науки поняття «ідентичність» та безпека» з огляду на радикальні цивілізаційні зміни кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Деякі аспекти цієї проблематики досліджувались українськими вченими та науковцями пострадянських держав. Серед них – М. Ваккасова, М. Воротнюк, А. Макаричев, Т. Маляренко, Н. Морозова, У. Хельберг, О. Якушина. Політику безпеки як стратегію конструювання ідентичностей у сучасному світі розглядає українська дослідниця У. Родіна; С. Николаєв аналізує проблеми збереження культурної ідентичності спільноти в контексті реалізації соціальної безпеки, а Л. Червінська – в контексті загроз, зумовлених міграцією. Дослідження вітчизняних вчених ґрунтуються на напрацюваннях вчених передовсім Копенгагенської школи досліджень безпеки, в яких поняття «ідентичність» є одним з базових в аналізі сучасних загроз і ризиків.

Теоретичні аспекти взаємозв'язку ідентичності та безпеки опрацьовані в теорії сек'юритизації, теоретичні засади якої обґрунтовані у працях відомих представників Копенгагенської школи Б. Бузана, Я. де Вільде, а також їхніх послідовників – Й. Вуорі, С. Гуцціні, Р. Еммерса, Р. Калюранд, М. Мак-Дональда, Л. Хансен. Ці проблеми стали предметом розгляду і Паризької школи безпеки, заснованої М. Фуко, П. Бурд'є і Д. Біго. Дослідження в межах Копенгагенської і Паризької шкіл є прикладом застосування соціал-конструктивістської епістемології у security studies, на основі якої вчені запропонували концепцію, альтернативну традиційно-позитивістському (силовому) розумінню безпеки. Вони сформулювали й релевантний предмету дослідження науковий дискурс – соціетальна безпека, сек'юритизація, десек'юритизація, інсек'юритизація та ін., який є результатом урахування ширшого кола змінних, передовсім соціокультурних і комунікаційних.

Соціальний конструктивізм розглядає знання про будь-яке явище суб'єктивним конструктом, обумовленим соціальними взаємодіями і соціокультурними практиками. Цінності, культурні норми, ідентичності, у ширшому розумінні – ідеї – визнаються соціальними конструктивістами основними чинниками формування інтересів, структур та інститутів як основи політики, на противагу позитивістам, які вважають, що структуру інтересів задає матеріальний контекст, об'єктивно й аналітично верифікований. Конструктивісти підкреслюють, що ідентифікаційні маркери не є константними, тому ідентичність, що

постає гібридним утворенням, є об'єктом постійних змін і перетворень, які відбуваються внаслідок причин внутрішнього і зовнішнього характеру.

Увага до ідентичності в межах security studies зумовлена передовсім розширеною інтерпретацією структури безпеки, яку запропонував Б. Бузан у книзі «Люди, держави і страх: проблема національної безпеки в міжнародних відносинах». По аналогії з рівнями аналізу міжнародних відносин К. Волтца, він розглядає безпеку на трьох рівнях – індивідуальному, державному і міжнародному – й визначає її розширену структуру, яка, окрім традиційного військового сектору, включає економічний, політичний, екологічний і безпеку суспільства, або соціетальну безпеку (societa security). Вчений особливо акцентував на соціетальному вимірі безпеки (не ототожнюється з соціальною безпекою, що пов'язана з індивідуальним рівнем) [5]. На основі напрацювань Б. Бузана, О. Вевер на поч. 90-х рр. XX ст. запропонував дуалістичну концепцію безпеки, складовими якої стали безпека держави і безпека суспільства. Соціетальну безпеку конструктивісти пов'язують зі стійким розвитком «традиційних патернів мови, культури, асоціацій, релігійної і національної ідентичності, звичаїв» [10, р. 23]. Відповідно основним об'єктом загроз суспільству вони визначили ідентичність, державі – суверенітет.

Суспільства в межах методологічних засад Копенгагенської школи розглядаються як групи, що об'єднані почуттям колективної ідентичності, вони «відбуваються», коли щодо них можна використати термін «Ми». Отже, соціетальна безпека пов'язана з виживанням великих соціальних груп (етносів, націй), що розділяють спільну ідентичність, і названа теоретиками Копенгагенської школи «безпекою ідентичності» [6, р. 120]. «Фундаментальною формою безпеки», або «онтологічною безпекою» визначила її Дж. Мітзен. Вона вважає хибним шукати безпеку лише від загроз, які можуть заподіяти фізичну шкоду, вагомішою, на її переконання, є безпека ідентичності – «стабільне відчуття того, хто ми є», яке формує мотивації, вибір, дії [8, р. 2]. Дж. Мітзен слушно зазначає, що пошук безпеки не є властивістю виключно держави, це властивість спільного соціального порядку [9, р. 358]. Проте ідентичність важлива і для безпеки держави, оскільки дозволяє їй зберегти життєздатність, навіть у випадку тимчасової втрати території чи інститутів [10, р. 64]. У спільній монографії «Безпека: нова структура для аналізу» Б. Бузан, О. Вевер та Я. де Вільде вказують на автономність соціетального сектора стосовно держави, оскільки об'єктом безпеки виступає не держава, а нація, що володіє певною ідентичністю. Стан її захищеності пов'язують з можливістю користуватися своєю мовою, культурою, релігією. Окрім того нація як об'єкт безпеки найвразливіша до загроз, усунення яких потребує інших механізмів, аніж у випадку політичних і воєнних загроз. Серед цих загроз – міграція, горизонтальна конкуренція (зміна ідентичності під впливом домінуючої групи), вертикальне співробітництво (розмивання або втрата ідентичності через інтеграційні проекти), депопуляція [6, р. 121]. Проте, незважаючи на демаркаційну лінію, яка, на перший погляд, проведена між двома рівнями безпеки, вони є взаємообумовленими, що і пояснює вагомий вплив ідентичності на безпекові стратегії: якщо держава втрачає суверенітет, це загрожує ідентичності соціально-політичної спільноти; якщо ж суспільство

втрачає ідентичність, це загрожує безпеці держави через ймовірні дезінтеграційні й дестабілізаційні процеси. До слова, К. Довдінг і Р. Кімбер визначають поняття стабільності, станом, який можливий, якщо політичний актор «володіє здатністю запобігати загрозливим випадковостям, що можуть спричинити вимушене неживання, тобто вимушену зміну одного чи більше критеріїв його ідентичності» [7, р. 238–239]. Такий підхід слугує обґрунтуванням, що ідентичність не лише визначає один з секторів безпеки, а й складає її основу, особливо у зовнішній політиці, опосередковуючи загрози в усіх секторах національної безпеки. Будь-яка загроза ставить соціальну спільноту перед проблемою: чи може вона й далі розглядати себе як «Ми», однаково сприймаючи її. При цьому важлива роль у збереженні макрорідності й надалі належить державі та її інститутам, незважаючи на виразні тенденції розмивання суверенітету, загалом втрати нею домінування у внутрішній та зовнішній політиці.

Аналізуючи взаємозв'язок ідентичності та безпеки в межах соціал-конструктивістської методології, підкреслимо їх подібність залежністю від сприйняття суб'єктами. І колективна ідентичність, і загрози безпеці – почуття незахищеності – є передовсім явищами суб'єктивної реальності. Представники Копенгагенської школи, вирізняючи серед екзистенційних загроз реальні й ті, які такими сприймаються, основним предметом дослідження обрали ставлення акторів до загроз. Їх сприйняття чи несприйняття більшою мірою визначають їхню поведінку, аніж змістовні (об'єктивні) підстави загрози. Ця особливість концептуалізації екзистенційних загроз у Копенгагенській школі знайшла своє відображення у понятті «сек'юритизація» (securitization).

У широкому розумінні сек'юритизація окреслювалась ученими як соціальний процес, в межах якого об'єкт представляється проблемою безпеки і починає розглядатися як загроза. Статус загрози безпеці референтному об'єкту – державі, її суверенітету, території, етнічній, регіональній чи соціальній групі, правам людини, колективним ідентичностям, загалом будь-якому явищу, пов'язаному з визначеними секторами безпеки – надає діяльність (передовсім дискурсивна) сек'юритизуючого актора. Ним можуть бути уряд, бюрократія, еліти, партії, групи тиску, недержавні актори, зовнішні актори та ін. Основа процесу сек'юритизації – мовний акт, завдяки якому в аудиторії формується переконання у наявності екзистенційної загрози. Успішною сек'юритизацію можна визнати лише за умови сприйняття загрози аудиторією, що конструюється через мовний акт та дискурс як сукупність мовних актів. Тому сек'юритизація пов'язується не лише зі суб'єктивним сприйняттям загроз, а розглядається процесом інтерсуб'єктивним і соціально сконструйованим у межах відносин актор-аудиторія. Визначення безпеки через критерій ставлення (сприйняття) проблеми, а не через зміст загрози, дала змогу представникам Копенгагенської школи розглядати процес сек'юритизації своєрідною шкалою сприйняття суспільних проблем – від деполітизованих (не є питанням політичного обговорення) до політизованих (є частиною політичного дискурсу) і сек'юритизованих (надано статус пріоритетних).

Колективні ідентичності через загрози їх розмивання або й втрати є важливими об'єктами безпеки і відповідно – сек'юритизації. Б. Бузан, О. Вевер та Я. де Вільде підкреслюють, що сфери вразливості і

відповідно загрози безпеці суспільств завжди залежні від того «як сконструйовані їхні ідентичності» [6, р. 124]. Соціальні конструктивісти (А. Вендт) обґрунтовують це обумовленістю інтересів, і зокрема національних інтересів у міжнародній політиці, ідентичністю суб'єкта. Відповідно в основі дій чи поведінки держав і великих спільнот – домінуючі уявлення про власну ідентичність (самототожність) і про середовище, світ загалом, тобто про Інших (Чужих), з якими вони взаємодіють. Ідентичність через сукупність символів, образів, кодів представляє Своє і формує уявлення про територіальні межі спільноти.

Копенгагенська школа розглядає політизацію ідентичності як ситуацію, коли вона актуалізується не тільки на індивідуальному рівні, а й на рівні великих соціальних спільнот і стає об'єктом уваги усіх суб'єктів політичного процесу. Коли загрози ідентичності усвідомлюються як екзистенційні, стають питанням виживання спільноти – відбувається її сек'юритизація. Сек'юритизація «виводить» проблему за межі нормативної політики, оскільки передбачає способи її вирішення поза встановленими легітимними правилами. Відповідно сек'юритизацію Б. Бузан, О. Вевер і Я. де Вільд визначають *радикальною політизацією* будь-якого явища (ідентичності також), що починає сприйматися як екзистенційна загроза [6, р. 23].

Радикалізує – «драматизує і представляє проблему як питання найвищого пріоритету» [6, р. 26] – дискурс, що дає змогу політичним елітам легітимізувати використання надзвичайних засобів і дій для її вирішення поза чинним законодавством. Сек'юритизація – завжди свідомий вибір актором (елітою) технологій інтерсуб'єктного конструювання загрози як екзистенційної, яка, проте, може бути і реальною, і надуманою. Еліти або інші групи і актори можуть зловживати сек'юритизацією ідентичності з метою мобілізації соціальних (електоральних) групи, чи суспільства загалом, отримання переваги у боротьбі за владу, доступу до ресурсів або ж легітимізації певних дій чи стратегій. О. Вевер пояснює, що влада використовує сек'юритизацію тієї чи іншої проблеми для контролю над нею.

Основні поняття концепції безпеки Копенгагенської школи – політизація, сек'юритизація, десек'юритизація, деполітизація – вказують на динаміку трансформації та конструювання політичної ідентичності. В цьому сенсі сек'юритизацію ідентичності розглядають як ступеневий процес, в якому вирізняють представлення засобами мови проблем, які їй загрожують (наприклад, міграція). Проте використання «мови безпеки» не означає автоматичного перетворення ідентичності у проблему безпеки. Проблема сек'юритизується лише тоді, коли аудиторія сприймає реальною загрозою, що знаходить відображення у відповідних політичних практиках, прийнятті правових норм, а також у колективних діях як результату мобілізації аудиторії.

Умови успішної сек'юритизації ідентичності пов'язуються з правильністю побудови мовного акту (текстуальні або лінгвістично-граматичні) і з соціальними обставинами (контекстом), а яких здійснюється мовний акт. До зовнішніх умов сек'юритизації ідентичності, зумовлених соціальним контекстом, Б. Бузан та його колеги відносять: позицію сек'юритизуючого актора і відповідно симетричність чи асиметричність взаємодії з аудиторією, його соціальний капітал (авторитет), «когнітивну схильність аудиторії», яка формується під впливом певного типу політичної культури і посилюється кризою ідентичності.

Представники Паризької школи (И. Фуко, П. Бурд'є. Д. Біго і А. Цукала та ін.) безпеки стверджують, що відтворення сек'юритизації відбувається не стільки дискурсивними засобами, а конкретними, щоденними, рутинними (а не надзвичайними) практиками – створенням нових інститутів, прийняття законодавчих актів і т.д. Аналітична модель, яка акцентує на практичних аспектах безпеки, названа вченими Паризької школи теорією інсек'юритизації. Вони наголошують, що процес (ін)сек'юритизації відбувається «не лише завдяки успішній політичній промові», а й через безліч бюрократичних рішень у повсякденній політиці, створення інформаційних технологій. Дискурсивна структура (мовні акти) сек'юритизації швидше відображає структурну конкуренцію суперечливих визначень безпеки між акторами з різними формами капіталу. В межах методології Паризької школи сек'юритизація стосується передовсім нетерпимого ставлення до відмінностей, сприйняття об'єктивних соціальних і глобальних змін як загроз. Д. Біго зазначив: «Безпека – ні в якому разі не є відображенням зростання загроз в сучасну епоху – вона є пониженням рівня прийнятності Іншого»; вона «процес сек'юритизації або інсек'юритизації кордонів, ідентичності та уявлень про порядок» [3].

Отже, теорії сек'юритизації/інсек'юритизації, які сформувались на основі пізнавальних принципів конструктивістського підходу в інтерпретації безпекових й ідентичнісних проблем розглядають їх соціально сконструйованим (дискурсивними засобами, соціальними практиками) процесом визначення та висування на порядок денний пріоритетних проблем безпеки, якою для багатьох сучасних суспільств є також ідентичності. В основі конструктивістського бачення безпеки та ідентичності – суб'єктивність сприйняття та контекстуальності загроз, що дало змогу відійти від вузького (воєнного) розуміння безпеки й розширили та поглибили значення концепту «безпеки» соціокультурними чинниками.

Підсумовуючи, визначимо основні аспекти взаємозв'язку безпеки та ідентичності. По–перше, ідентичність опосередковує формування і сприйняття образів небезпек і відповідно образів Чужого (ворога), які не лише формують відповідну воєнну доктрину, а й сприяють консолідації суспільства. Розмитість образу Чужого зумовлює не завжди релевантні об'єктивним загрозам політики безпеки та зовнішніх відносин. Наприклад, в Україні т.зв. політики «багатовекторності» та «нейтралітету» у попередній період Незалежності, були відображенням відсутності (чи помилковості) образу Чужого, його місце зайняв сек'юритизований внутрішній Інший, Чужий (для кожного регіону), що технологічно конструювався групами еліт для отримання корпоративних та ситуаційних вигод на шкоду національній безпеці. По–друге, ідентичність є ментальним маркером уявлень про територіальні межі спільноти через сукупність символів, образів, кодів, дискурсів, які символізують Своє. По–третє, ідентичність опосередковує формування уявлень про інструменти реалізації безпекових стратегій і загалом їхню ціну для суспільства.

І, нарешті, використання ідентичності як аналітичного концепту дає змогу зрозуміти, чому одні загрози – важливі для суспільства, а іншим воно надає периферійного значення, що є одним з чинників вироблення релевантної внутрішньому та міжнародному контексту й ресурсам стратегії безпеки та розвитку суспільства і держави.

Список використаних джерел

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман; пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с. // Bauman Z. Individualizirovannoe obshchestvo / Z. Bauman; per. s angl. pod red. V. L. Inozemtseva. – М.: Logos, 2005. – 390 s.
2. Baldwin D. The Concept of Security [Electronic resource] / D. Baldwin // Review of International Studies. – 1997. – Vol.23. – Access mode: [http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1997\)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf](http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1997)%20The%20Concept%20of%20Security.pdf)
3. Bigo D. The Mobius Ribbon of Internal and External Security (ies) [Electronic resource] / Bigo D. – Access mode: http://www.academia.edu/3102803/The_M%20C3%B6bius_ribbon_of_internal_and_external_security_ies
4. Burton J. Conflict Resolution: Its Language and Processes / Burton J. – Lanham, Md. & London, 1996. – 104 p.
5. Buzan B. People, states and fear: An agenda for international security studies in the post-cold war era / B. Buzan. – Bolder: Lynne Rienner Publishers, Inc., 1991.
6. Buzan B. Security: A new framework for analysis / B. Buzan, O. Weaver, J. de Wilder. – London: Lynne Publisher Publishers, 1998. – 239 p.
7. Dowding K. M. The Meaning and Use of «Political Stability» / K. M. Dowding, R. Kimber // European Journal of Political Research. – 1983. – Vol.11. – P.229–243.
8. Mitzen J. Ontological security in world politics, and Implications for the Study of European Security [Electronic resource] / Mitzen J. // Prepared for the CIDEL Workshop, Oslo, October 22–23, 2004. – Access mode: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/WorkshopOsloSecurity/Mitzen.pdf>
9. Mitzen J. Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma / J. Mitzen // European Journal of International Relations. – 2006. – Vol.12 (3). – P.341–370.
10. Wæver O. Identity, Migration, and the New Security Agenda in Europe / O. Wæver, B. Buzan, M. Kelstrup, P. Lemaitre. – L.: Pinter, 1993. – 221 p.

Uhryn L. Y., PhD in Political Science, assistant professor, doctoral student of the Department of Theory and History of Political Science at Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), uhryn_l@ukr.net

Identity and security: correlation issues in the context of social constructivism

The theoretical aspects of interaction between the collective identity and security of society and state are analysed. On the basis of methodological principles of social constructivism, in particular the securitization theory, it's found out that the identity is not only a safety factor, but also a special target of its threats. The security is interpreted as a social process within which the identity is represented as an existential problem and is considered as a threat. The main aspects of the relationship between security and identity are defined. The identity mediates the formation and perception of threats images and the image of Alien, accordingly. The identity is a marker of mental representations of the territorial boundaries of the community through a set of discourses, symbols and images that represent the Own. The identity mediates the formation of ideas about the implementation tools of security policies and their value for society in general, etc.

Keywords: collective identity, security, threats, risks, social constructivism, Copenhagen School, securitization.

Угрин Л. Я., кандидат политических наук, доцент, докторант кафедры теории и истории политической науки, Львовский национальный университет им. Ивана Франко (Украина, Львов), uhryn_l@ukr.net

Идентичность и безопасность: проблемы соотношения в контексте социального конструктивизма

Проанализированы теоретические аспекты взаимодействия коллективной идентичности и безопасности общества и государства. На основе методологических принципов социального конструктивизма, в частности теории секьюритизации, установлено, что идентичность является не только фактором безопасности, но и отдельным объектом ее угроз. Безопасность интерпретируется как социальный процесс, в рамках которого идентичность представляется экзистенциальной проблемой и рассматривается как угроза. Определены основные аспекты взаимосвязи безопасности и идентичности: идентичность опосредует формирование и восприятие образов опасностей и соответственно образов Чужого; идентичность – ментальный маркер представлений о территориальных границах сообщества через совокупность дискурсов, символов и образов, представляющих свое; идентичность опосредует формирование представлений об инструментах реализации стратегий безопасности и их цену для общества и др.

Ключевые слова: коллективная идентичность, безопасность, угрозы, риски, социальный конструктивизм, Копенгагенская школа, секьюритизация.

* * *

УДК 321.01:316.32

Хилько М. І.,
доктор філософських наук, професор кафедри
політології, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), Khylyko.m@gmail.com

ПРІОРИТЕТ СТАЛОГО ЕКОБЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ

Аналізуються базові документи по сталому екобезпечному розвитку, прийняті міжнародною спільною як пріоритетні для негайного практичного запровадження.

Ключові слова: сталий екологічний розвиток, екологічна криза, екологічні пріоритети, навколишнє середовище, клімат, біорозмаїття.

Концепт сталого розвитку набув пріоритетності після напрацювання комісією Брундтланд основних його критеріїв, які й склали канву для прийняття 5 рамкових документів на Міжнародній конференції в Ріо-де-Жанейро–1992 р. по проблемам сталого екологічного розвитку (КНСР–2) [1].

Безперечно, найбільшим досягненням Конференції був сам процес визнання того факту, що проблеми навколишнього середовища і розвитку вже більше не можуть розглядатися окремо і що *проблема стійкого екологічного розвитку є однією з найважливіших*. КНСР–2 переконливо продемонструвала органічний взаємозв'язок проблем злиднів і слабого рівня розвитку з екологічними проблемами, як і з умовами (рівнем) життя Півночі (порівняно з Півднем). Споживання енергії і клімат, торгівля тропічною деревиною, проблеми злиднів, посилення тиску зростання населення і опустелювання – всі ці аспекти глобальної і регіональної екології привернули увагу в таких масштабах, які раніше були недосяжними. Важливе значення мало проведення в Ріо паралельного КНСР–2 «Глобального форуму» при підтримці великої кількості неурядових організацій (близько 9000 організацій, 29 тис. учасників і 450 тис. відвідувачів, приблизно 1000 засідань і заходів різного типу).

Природно, що високий рівень прийняття рішень і величезні масштаби КНСР–2 визначають необхідність аналізу реально досягнутих результатів на шляху забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку в глобальних масштабах. Це насамперед стосується обґрунтування і визначення основних пріоритетів глобального соціально-економічного розвитку.

У цьому зв'язку серйозне здивування викликає позиція Н. Десаї (можливо, сказане відображає концепцію керівництва КНСР–2), яка полягає в тому, що «Конференція не могла обмежитися, як цього хотілось би декому, кількома так званими «високопріоритетними» аспектами на шкоду іншим» [2, с. 1]. Певно, що це судження має явний наліт риторики, адже неможливо конструктивно обговорювати широку міждисциплінарну проблематику навколишнього середовища і розвитку, не виділивши головного, тобто не обґрунтувавши пріоритети.

Проілюструємо цю тезу стислим аналізом основних документів Конференції. У «Декларації Ріо про навколишнє середовище і розвиток» сформульовано дві вихідні тези:

1. «Усі держави і всі люди будуть співробітничати у здійсненні дуже важливого завдання усунення злидненості як необхідної вимоги розвитку для того, щоб зменшити нерівність у стандартах життя і краще задовольняти вимоги більшості людей у світі».